

Polski Instytut Spraw Międzynarodowych
Biuro Analiz

BIULETYN

nr 48 (236) • 2 listopada 2004 r. • © PIISM

nr egz. ~~PIISM 3.20~~

Redakcja: Krzysztof Bałon, Sławomir Dębski (redaktor naczelny), Dorota Dołęgowska (redaktor techniczny), Adam Eberhardt, Beata Górka-Winter, Maciej Krzysztofowicz, Urszula Kurczewska, Grażyna Nowocień-Mach (redaktor tekstu), Emil Pietras (sekretarz Redakcji)¹

Federacja Rosyjska wobec wyborów prezydenckich na Ukrainie

Adam Eberhardt

Władze rosyjskie aktywnie zaangażowały się w kampanię wyborczą na Ukrainie, udzielając poparcia premierowi Wiktorowi Janukowyczowi. W zamian Rosja zdołała uzyskać ustępstwa rządu ukraińskiego w dziedzinie współpracy energetycznej, kwestiach granicznych, a także deklaracje premiera Janukowycza, że Ukraina nie będzie dążyć do członkostwa w NATO i w UE. Przed drugą turą wyborów działania władz rosyjskich będą zmierzały do uzyskania pewności, iż faworyzowany przez Rosję kandydat zwycięży, a po wyborze będzie realizował zaciągnięte w czasie kampanii zobowiązania.

Celem polityki prowadzonej przez Rosję wobec Ukrainy jest maksymalne zwiększenie powiązań politycznych oraz doprowadzenie do wzmocnienia uzależnienia Ukrainy od Rosji w sferze gospodarczej. W ten sposób Rosja zamierza uniemożliwić Ukrainie integrowanie się z NATO i Unią Europejską. Z racji bardzo silnej pozycji prezydenta w ukraińskim systemie konstytucyjnym możliwość realizacji tych celów jest uzależniona od ostatecznego wyniku wyborów prezydenckich, których pierwsza tura odbyła się 31 października 2004 r. Federacja Rosyjska zaangażowała się w kampanię wyborczą na Ukrainie w stopniu nieporównywalnym do żadnego innego państwa.

Władze rosyjskie, podobnie jak i odchodzący prezydent Leonid Kuczma, udzieliły poparcia premierowi Wiktorowi Janukowyczowi, gdyż uznały, że jest to jedyny polityk będący w stanie pokonać popularnego lidera opozycji i jeszcze przed kilkoma miesiącami zdecydowanego faworyta w sondażach przedwyborczych – Wiktora Juszczenkę (według niepełnych oficjalnych wyników głosowania obaj główni kandydaci uzyskali po około 40% głosów). Podczas gdy Kuczma motywował swoją decyzję przede wszystkim troską o bezpieczeństwo własne i swych polityczno-biznesowych partnerów, to wybór Rosji determinowały przesłanki strategiczne. Wiktor Juszczenko ma opinię polityka prozachodniego, cieszącego się dobrą opinią w Waszyngtonie i Brukseli, dążącego do osłabienia rosyjskich wpływów na Ukrainie. Na jego tle, pochodzący z zsovietyzowanej i tradycyjnie prorosyjskiej wschodniej Ukrainy, słabo posługujący się językiem ukraińskim, Janukowycz jest kandydatem znacznie bardziej dogod-

nym. Przekonanie o antyrosyjskości Juszczenki i prorosyjskości Janukowycza jest jednak uproszczeniem. Gdy w latach 2000–2001 Juszczenko pełnił funkcję premiera, prowadził otwartą, pragmatyczną politykę wobec Rosji, wypracowując m.in. kompromisowe rozstrzygnięcie kwestii płatności za dostawy i tranzyt rosyjskiego gazu ziemnego przez Ukrainę. Jego rządy sprzyjały również wzrostowi rosyjskich inwestycji nad Dnieprem. Juszczenko wielokrotnie dystansował się również wobec antyrosyjskich wypowiedzi części swych zwolenników. Z kolei Janukowycz jest prominentnym przedstawicielem tzw. klanu donieckiego, kontrolującego znaczną część sektora górniczego i hutnictwa, którego interesy gospodarcze są w wielu aspektach sprzeczne z interesami Rosji i tamtejszego biznesu.

To, co rzeczywiście rozróżnia obu pretendentów to wizja rozwoju Ukrainy – Juszczenko deklaruje wolę przeprowadzenia śmiałych reform rynkowych; zaś po Janukowyczu należy się spodziewać zakonserwowania układu wypracowanego za prezydentury Kuczmy, w którym olbrzymi wpływ na funkcjonowanie państwa mają grupy oligarchiczne. Ten drugi wariant, oznaczający słabość ukraińskiej państwowości jest dla Rosji korzystniejszy, stanowi większą gwarancję rosyjskich wpływów niż najbardziej prorosyjskie deklaracje przedwyborcze.

Dobrze ilustruje to przykład Leonida Kuczmy. Choć w czasie kampanii wyborczej w 1994 r. opowiadał się on za zbliżeniem z Rosją, to po przejęciu władzy prowadził zasadniczo politykę dystansowania się wobec rosyjskich inicjatyw reintegracyjnych oraz deklarował wolę uczestnictwa Ukrainy w strukturach zachodnich. Jednak niekonsekwentna polityka reform oraz skandale wokół prezydenta i jego otoczenia spowodowały, że trwale i wymierne efekty tzw. europejskiego wyboru Ukrainy są ograniczone, a Rosja stopniowo zwiększała swe wpływy, poprzez skuteczne wykorzystywanie słabości władz w Kijowie.

Rosja zdaje sobie sprawę, że każdy ukraiński prezydent – bez względu czy będzie to Janukowycz czy Juszczenko – będzie starał się utrzymać równowagę między wschodnim a zachodnim kierunkiem swej polityki. Polityka ta, zwana na Ukrainie wielowektorowością, wynika m.in. z konieczności łagodzenia wyraźnych różnicowań regionalnych kraju¹. Dlatego działania Rosji wobec Ukrainy zmierzały do uzyskania jak największych ustępstw władz ukraińskich jeszcze przed wyborami i wykorzystania faktu, że dla premiera Janukowycza oraz popierającego go prezydenta Kuczmy kluczowe znaczenie mogło mieć poparcie Rosji, a szczególnie bardzo popularnego na Ukrainie Władimira Putina.

Do ustępstw poczynionych w ciągu ostatniego półrocza przez władze ukraińskie wobec Rosji zaliczyć należy:

- ratyfikowanie przez Radę Najwyższą porozumienia o utworzeniu Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej, choć wcześniej Ukraina konsekwentnie odmawiała uczestnictwa w rosyjskich inicjatywach integracyjnych². Chęć maksymalnego zbliżenia z Rosją w ramach WPG wielokrotnie w czasie kampanii wyborczej deklarował również premier Janukowycz;
- wyrażenie przez Ukrainę zgody na wspólne wykorzystywanie Morza Azowskiego oraz wspólną kontrolę nad Cieśniną Kerczeńską, łączącą je z Morzem Czarnym;
- podpisanie w sierpniu br. umów o ukraińsko-rosyjskiej współpracy w sektorze gazowym oraz o tranzycie rosyjskiej ropy naftowej przez Ukrainę. Porozumiano się w nich w sprawie tzw. rewersu rurociągu Odessa–Brody, który wykorzystywany będzie do transportu rosyjskiej, a nie kaspijskiej ropy. Rosja zagwarantowała sobie większy wpływ na dostawy turkmeńskiego gazu na Ukrainę;
- wykreślenie z doktryny wojennej Ukrainy deklaracji o dążeniu do członkostwa w NATO i UE. Również później Janukowycz zapowiadał rezygnację ze starań

¹ A. Eberhardt, *Polityka „wielowektorowości” Ukrainy a propozycja Europejskiej Polityki Sąsiedztwa*, Biuletyn (PISM), nr 22 (210) z 24 maja 2004 r.

² A. Eberhardt, A. Guryń, *Wspólna Przestrzeń Gospodarcza (Rosja, Ukraina, Białoruś, Kazachstan)*, Biuletyn (PISM), nr 53 (157) z 19 września 2003 r.

o członkostwo w NATO. Twierdził także, że kwestię członkostwa Ukrainy w UE należy skoordynować z działaniami Rosji w tej dziedzinie (tymczasem władze rosyjskie nie są zainteresowane członkostwem).

W czasie kampanii wyborczej premier Janukowycz zapowiadał ponadto, że po swym zwycięstwie nada językowi rosyjskiemu status drugiego języka oficjalnego, umożliwi Ukraińcom ubieganie się o drugie, rosyjskie obywatelstwo oraz wybuduje most, który połączy rosyjski Kubań z ukraińskim, lecz zamieszkanym w większości przez Rosjan, Krymem. W mediach pojawiały się również, dementowane przez ukraińskie władze, pogłoski o zgodzie Ukrainy na wycofanie jej okrętów z portu w Sewastopolu i przekazanie go w wyłączne użytkowanie rosyjskiej Flocie Czarnomorskiej.

W zamian za ukraińskie ustępstwa władze rosyjskie rozpoczęły agitację na rzecz Janukowycza. Ukraiński premier zaczął być zapraszany na odbywające się regularnie spotkania prezydentów obu państw, co miało sprzyjać wypromowaniu jego wizerunku jako równorzędnego partnera Władimira Putina. Rosyjski prezydent wielokrotnie zachwalał osiągnięcia gospodarcze Janukowycza, przedstawiał go jako silnego a jednocześnie pragmatycznego polityka, podkreślał łączącą ich przyjaźń. Jednoznacznie agitacyjny charakter miała również trzydniowa wizyta Putina w Kijowie w tygodniu poprzedzającym wybory prezydenckie. Ponadto na kilka godzin przed otwarciem ukraińskich lokali wyborczych Putin ogłosił, że obywatele Ukrainy będą mogli przekraczać rosyjską granicę, legitymując się wyłącznie dowodami osobistymi (paszportami wewnętrznymi) oraz pozostawać w Rosji bez zameldowania przez okres do 90 dni, a nie jedynie trzech dni, jak obywatele innych państw. Gestem wobec Janukowycza była również decyzja o zaprzestaniu pobierania podatku VAT od eksportowanych surowców energetycznych, czego od dawna bezskutecznie domagała się Ukraina. Ponadto w tygodniach poprzedzających wybory media rosyjskie oraz tamtejsi politycy i technologowie polityczni prowadzili na Ukrainie akcję dyskredytacji Juszczenki, jako kandydata nieprzewidywalnego, mogącego doprowadzić nawet do podziału państwa.

Wypracowane w ostatnich miesiącach porozumienia mają, w zamierzeniu Rosji, ugruntować jej wpływy na Ukrainie. Władze rosyjskie starały się wykorzystać okres kampanii wyborczej do uzyskania od strony ukraińskiej ustępstw, które po wyborach będzie bardzo trudno zrewidować. Polityka Rosji nie polegała więc wyłącznie na promocji jej faworyta – premiera Janukowycza, ale również na pozostawieniu mu, po prawdopodobnym zwycięstwie wyborczym, jak najmniejszego pola manewru. Najbliższe trzy tygodnie (druga tura wyborów zaplanowana jest na 21 listopada br.) mogą przesądzić nie tylko o tym, czy nowym prezydentem Ukrainy zostanie Wiktor Janukowycz, ale zadecydują także o charakterze jego prezydentury. Jeżeli zapewni sobie zwycięstwo w atmosferze skandalu, z wyraźnym pogwałceniem zasad demokracji, a państwa zachodnie nie uznają jego elekcji, to tym bardziej będzie zmuszony poszukiwać wsparcia w Moskwie. Taki scenariusz, oznaczający kres ukraińskiej polityki wielowektorowości, najlepiej służyłby wzmocnieniu i utrwaleniu pozycji Rosji na Ukrainie.

OGŁOSZENIA

ЕВРОПА

ЖУРНАЛ ПОЛЬСКОГО ИНСТИТУТА МЕЖДУНАРОДНЫХ ДЕЛ

Т. 4, nr 3 (12), 2004

Содержание

Франк Бианчери

- Турция или референдум о Конституции: лидерам придется сделать выбор 7
- Иоанна Богуславска-Каня
Позиция Европейского Союза по вопросу о начале акцессионных переговоров с Турцией 21
- Александр Рар
Россия в поисках Европы. Сотрудничество, конкуренция, сосуществование или конфронтация? 41
- Йожеф Бороч
Восточноевропейские участники ЕС: неуверенно Ваши 53
- Александр В. Липатов
Цивилизационный излом 69
- Иммануил Валлерстейн
Движения: что значит быть сегодня движением, выступающим против системы? 89
- Уршуля Курчевска
Референдумы по ратификации евросоюзного договора 105
- Михал Шмигель
Русская и украинская эмиграция в Чехословакии (1918-1945) 125
- Елена Бетлий
Западноукраинская Народная Республика в центральноевропейском контексте 143

РЕЦЕНЗИИ

- Анэта Бэрдыс
Sabine Busse, Europa blickt auf Amerika - und umgekehrt? 181
- Эрнест Выцишкевич
Sergei Medvedev, Alexander Kononov, Sergei Oznobishchev (eds.), *Russia and the West at the Millenium. Global Imperatives and Domestic Policies* 188
- Арно Тауш
El Hassan bin Talal, *Das Christentum in der arabischen Welt. Mit einem Vorwort von Hans Küng* 195
- Каролина Бальцеровска-Кватерска
Andrew Geddes, *The European Union and British Politics* 198
- Беата Война
Lamo de Espinoza Emilio, *Bajo puertas de. El nuevo desorden internacional* 203
- Адам Эберхардт
Akihiro Iwashita, *A 4,000 Kilometer Journey Along the Sino-Russian Border* 209
- Тытус Яскуловски
Helmut Kohl, *Erinnerungen 1930-1982* 214

ИНФОРМАЦИЯ ДЛЯ АВТОРОВ 217

ОБ АВТОРАХ *Sprzedaz i prenumerata w Instytucie* 219
oraz w wybranych księgarniach (www.pism.pl/ksiazki-ksiegarnie.html)